

Haarlem

De Haarlemmer Almanak 2015

Mohamed el-Fers

De Haarlemmer Almanak 2015
© MMXV by Mohamed el-Fers
Coverontwerp: Hilde Taapken
ISBN 9789402127621

januari

Zo	Ma	Di	Wo	Do	Vrij	Za
			1	2	3	
4	5	6	7	8	9	10
11	12	13	14	15	16	17
18	19	20	21	22	23	24
25	26	27	28	29	30	31

februari

Zo	Ma	Di	Wo	Do	Vrij	Za
			1	2	3	4
5	6	7	8	9	10	11
12	13	14	15	16	17	18
19	20	21	22	23	24	25
26	27	28	29	30	31	

maart

Zo	Ma	Di	Wo	Do	Vrij	Za
			1	2	3	4
5	6	7	8	9	10	11
12	13	14	15	16	17	18
19	20	21	22	23	24	25
26	27	28	29	30	31	

april

Zo	Ma	Di	Wo	Do	Vrij	Za
			1	2	3	4
5	6	7	8	9	10	11
12	13	14	15	16	17	18
19	20	21	22	23	24	25
26	27	28	29	30		

mei

Zo	Ma	Di	Wo	Do	Vrij	Za
				1	2	
3	4	5	6	7	8	9
10	11	12	13	14	15	16
17	18	19	20	21	22	23
24	25	26	27	28	29	30
31						

juni

Zo	Ma	Di	Wo	Do	Vrij	Za
			1	2	3	4
5	6	7	8	9	10	11
12	13	14	15	16	17	18
19	20	21	22	23	24	25
26	27	28	29	30		

juli

Zo	Ma	Di	Wo	Do	Vrij	Za
			1	2	3	4
5	6	7	8	9	10	11
12	13	14	15	16	17	18
19	20	21	22	23	24	25
26	27	28	29	30	31	

augustus

Zo	Ma	Di	Wo	Do	Vrij	Za
						1
2	3	4	5	6	7	8
9	10	11	12	13	14	15
16	17	18	19	20	21	22
23	24	25	26	27	28	29
30	31					

september

Zo	Ma	Di	Wo	Do	Vrij	Za
			1	2	3	4
5	6	7	8	9	10	11
12	13	14	15	16	17	18
19	20	21	22	23	24	25
26	27	28	29	30		

oktober

Zo	Ma	Di	Wo	Do	Vrij	Za
			1	2	3	
4	5	6	7	8	9	10
11	12	13	14	15	16	17
18	19	20	21	22	23	24
25	26	27	28	29	30	31

november

Zo	Ma	Di	Wo	Do	Vrij	Za
			1	2	3	4
5	6	7	8	9	10	11
12	13	14	15	16	17	18
19	20	21	22	23	24	25
26	27	28	29	30		

december

Zo	Ma	Di	Wo	Do	Vrij	Za
			1	2	3	4
5	6	7	8	9	10	11
12	13	14	15	16	17	18
19	20	21	22	23	24	25
26	27	28	29	30	31	

28 september: totale maansverduistering boven Nederland en België

Bij onze 521ste Jaargang

3FM Serious Request is een jaarlijks terugkerende actie van de Nederlandse radiozender 3FM waarbij in de week voor Kerstmis geld wordt ingezameld voor projecten van het Rode Kruis. Eind 2014 zal Serious Request plaatsvinden op de Grote Markt in Haarlem en dit laten we niet ongemerkt voorbij gaan. Alle schrijvers en medewerkers doen afstand van hun inkomsten gedurende de zes dagen dat de dj's Gerard Ekdorf, Coen Swijnenberg en Domien Verschuuren zonder eten zijn opgesloten in het glazen huis. Dit geldt voor alle Haarlemmer Almanakken die dan worden verkocht. Zo hopen ook wij de meisjes en vrouwen die slachtoffer zijn geworden van seksueel geweld in conflictgebieden te helpen.

Deze Almanak, ooit in 1494 begonnen als Schaapherder-kalender zou samen met de Amsterdammer Almanak de op een na oudst bekende almanak van de Nederlanden te zijn. Die van Zutphen is zeker één jaar ouder. Aangezien deze Zutphener eigenlijk de voorganger is van de Enkhuizer almanak, mag de Enkhuizer met recht aanspraak maken 's lands oudste te zijn. Want het is niet bekend of de uit Antwerpen afkomstige drukker Simon Cock eerdere almanakken drukte. Zijn uitgave voor het jaar 1494 is het oudst bekend bewaard gebleven exemplaar.

Vanouds de Schaapsherderskalender van 1494

A stylized, handwritten signature in black ink that reads 'Grootius'. The letters are cursive and somewhat slanted, with a prominent 'G' at the beginning.

De Erve Simon Cocks en De Erve
Weduwe Gijsbert de Groot (Gilma de Groot)

In het jaar 2015 a.d.

vrijdag 2 januari **Mevlid kandili** 1436
dinsdag 27 januari: **Verlichting van Boeddha**
zondag 15 t/m woensdag 17 februari: **Carnaval** 2015
donderdag 19 februari: **Chinees nieuwjaar** 4712
zondag 5 april: **1e Paasdag** 2015
zaterdag 4 t/m vrijdag 10 april: **Pesach** 5775
donderdag 23 april: **Regaib kandili** 1436
maandag 27 april: **verjaardag Koning Willem IV**
dinsdag 5 mei: **Bevrijdingsdag**
zondag 10 mei: **Moederdag**
donderdag 14 mei: **Hemelvaartsdag** 2015
vrijdag 15 mei **Mirac kandili** 1436
zaterdag 23 mei: **Luilak**
zondag 24 mei: **1e Pinksterdag** 2015
zondag 24 en maandag 25 mei: **Sjavoet** 5775

maandag 1 juni: **Berat kandili** 1436
zondag 21 juni: **Vaderdag**
zondag 26 juli: **Tisah be-Av** 5775
woensdag 17 juni: **begin Ramadan** 1436
zaterdag 4 juli : **begin Tour de France in Utrecht**
zondag 12 juli: **Kadir gecesi** 1436
woensdag 17 juli: **einde Ramadan** 1436
maandag 14 en dinsdag 15 september: **Rosj Hasjana** 5776
woensdag 23 september: **Jom Kipoer** 5776
woensdag 23 t/m vrijdag 25 september: **Isl. Offerfeest** 1436
dinsdag 6 oktober: **Simchat Tora** 5776
woensdag 14 oktober: **Islamitisch Nieuwjaar** 1437
vrijdag 23 oktober: **Ashura** 1437
zaterdag 31 oktober: **Halloween** 2015
woensdag 11 november: **Sint Maarten** 2015
zaterdag 5 december: **Sint Nicolaas** 2015
maandag 7 t/m maandag 14 december: **Chanoeka** 5776
dinsdag 22 december **Mevlid kandili** 1437
vrijdag 25 december: **1e Kerstdag** 2015

KENAU WEENT WEER

DIT KEER ZAGEN BEZOEKERS VAN DE MARIEVERSCHIJNINGSPLEK IN DE LANGE HERENSTRAAT HET BEELD OP HET STATIONSPLEIN VAN HAARLEM EEN BITTERE TRAAN LATEN. HUILT KENAU OMDAT MARIA NOG GEEN MONUMENT HEeft OP DE PLEK WAAR ZE DE AARDE RAAKTE, OF VANWEGE DE SCHOONHEID VAN HET GEHEEL VERNIEUWDE STATIONSPLEIN?

Wandelen door De Vijfhoek

Rondlopen in de Spaarnestad is een feestje voor de wandelaar, zeker voor degenen met een voorliefde voor geschiedenis. In deze Almanak lopen we door de gezelligste buurt van Haarlem: de Vijfhoek. In deze buurt vinden we de in aanbouw zijnde brouwerij van Jopenbier en de naar bijbelse aanwijzingen gebouwde Tempel van Jeruzalem.

De Vijfhoek wordt wel 'de Jordaan op broekzakformaat' genoemd. De Amsterdamse Jordaan, gebouwd in de eerste helft van de 17e eeuw, mocht willen dat ze de eerbiedwaardige leeftijd van onze ouwe, trouwe en o zo jofele Vijfhoek bezat.

Onze karakteristieke Vijfhoek vol kleine winkels en galeries stamt uit de middeleeuwen. Het zijn maar een paar straatjes, want de 'grens' wordt gevormd door de Doelstraat, Raamgracht, Voldersgracht, de verdwenen Luitesteeg achter de Stadsbibliotheek, Gasthuisstraat, Botermarkt, Tuchthuisstraat en Lange Annastraat.

De meeste straten zijn hier vernoemd naar de activiteiten die met het maken van stoffen uit wol te maken hebben. Deze werden destijds lakenstoffen genoemd. Laken was een luxeproduct.

In het midden van de van de zestiende eeuw is het Haarlemse keurlaken het duurste en beste dat ooit werd geproduceerd. Haarlems laken werd vervaardigd voor de hoven van keizer Karel V te Madrid en Napels, maar behoorde ook tot de geschenken die de eerste Hollandse ambassadeur aan het hof van de Turkse Sultan in 1612 meenam. In Izmir (Smyrna) kreeg het Haarlems laken zelfs een eigen naam: 'Pentagonos', Grieks voor vijfhoek.

Dat het allerbeste laken op aarde uit Haarlem kwam was te danken aan de gespecialiseerde ambachtslieden die in grote getallen in 1524 uit Mechelen en Vlaanderen naar Haarlem kwamen. Ze waren daartoe uitgenodigd en vestigde zich aan de Vlamingstraten in de Vijfhoek. Een plek waar al voor 1400 lakenvervaardiging werd bedreven.

Straatnamen als Raamgracht, Voldersgracht en Drappenerstraat verwijzen naar het nogal gecompliceerde productieproces van deze lakense stoffen. De ruwe wol werd na een uitgebreid was- en kamproces geverfd en tot draden gesponnen. De lakenwever spande zijn draden op een weefgetouw en weefde het laken tot een voorgeschreven afmeting. Aan de Voldersgracht bewerkte de volder dit weefsel om de vezels dichter ineen te werken, te vervilten.

Na het vollen werd het laken op 'ramen' gespannen. Met name aan de overzijde van de Raamgracht bevond zich een groot veld met rechtop in de grond staande palen met dwarslatten. Aan deze latten en palen zaten haken zodat het laken tot de voorgeschreven lengte en breedte kon worden opgerek.

Vervolgens ging het laken naar de drapenier om droog te worden geschoren. Met grote scharen werden uitstekende pluusjes verwijderd, zodat het vervilte weefsel een effen oppervlak kreeg. Dan was het scheerlaken ofwel "scharlaken" geworden. Een woord dat later synoniem werd voor kwaliteitsstof.

Tussen al deze stappen werden keuringen uitgevoerd, die met loodzegels werden gemerkt. De verver, wever, volder, raamspanner of drapenier deed na zijn werk een loodje met zijn huismerk aan de stof, om het zo door de waardijn te laten keuren. Na goedkeuring hechtten die een lood met het stadswapen aan en kon het laken door naar de volgende bewerking, of terug naar degene die zijn werk niet goed had verricht.

In dat geval werd het lood van een klop -een inslag- voorzien, waaruit de bewerker af kon leiden wat eraan schortte. Zo duidde een D op een te dunne stof.

De knapen uit de Vijfhoek trokken als jonggezellen rond, tot ze na het afleggen van de nodige proeven tot het Gilde van de Lakenwerkers konden toetreden. Als ze genoeg hadden geleerd konden ze een huis huren en van daaruit een drappeniersbedrijf op te zetten.

Haarlem gebruikte de allerfijnste soorten wol en was ook weeftechnisch gezien absoluut superieur. Het geheim van de Haarlemse textielbewerking werd angstvallig bewaakt. Dat blijkt wel uit het feit dat op 2 juli 1534 een delegatie namens het Haarlems stadsbestuur naar Leiden vertrok om te klagen dat Leidse drapeniers twee onafgewerkte lakens uit Haarlem hadden gesmokkeld.

In de hoop het Geheim van het Haarlems laken te kunnen achterhalen. Uitgebreid onderzocht men in Leiden de Haarlemse

wol en weefbewerking. Zonder er in te slagen ook zo'n goede kwaliteit te kunnen vervaardigen.

In 1549 staan de Leidse drapeniers voor het gerecht van die stad. Ze moesten uitleggen waarom laken uit Haarlem een veel hogere prijs opbracht dan Leids laken. Het register van Middelburg vermeld 42 Karolusguldens voor een laken uit Haarlem dat in 1553 vanuit Zeeland naar het Iberisch schiereiland werd verhandeld, terwijl een laken uit Leiden 16,50 guldens opbrengt.

Onder ede verklaarden de Leidse drapeniers dat het kwam omdat Haarlem meer ketting- en inslagdraden in hun weefsel verwerkten. Hoewel er voor Haarlem niets te spioneren viel op dit gebied, was men steeds op zoek naar methoden om de kwaliteit te verbeteren.

Zo bezochten enkele afgevaardigden van de stad in 1527 de volmolen van Mechelen. Ze concludeerde dat een door paardenkracht aangedreven volmolen een verbeterde kwaliteit laken opleverden dan het vollen met de voeten. Ondanks protesten van de voetvolders, besloot het stadsbestuur een gemeentelijke volmolen te laten bouwen. De vroegst gesignaleerde vorm van mechanisatie in deze bedrijfstak.

Als een laken het staallood kreeg aangehecht, mocht niet meer aan de stof gewerkt worden. Op dit lood werd aangegeven in welke categorie het laken viel. De beste kwaliteit was de Haarlemse Puik. Deze lakens behoren dan ook tot de meest luxueuze die een Hollandse draperie ooit heeft voortgebracht.

In de loop van de 15e eeuw beleefde de Haarlemse lakenindustrie haar grootste bloei. Niet alleen de blekers profiteerden van het heldere water uit de duinen. Ook de vaak Vlaamse biermeesters wisten wel raad met dit smakelijke water. Maar de lakenhandel

bood ook werk voor de ongeschoolde. Zo raadde in 1523 de Haarlemse burgemeester Frans de Witte de stadsregering aan het bedelen in de stad te verbieden. Dagelijks klaagden de drapeniers en wevers over het tekort aan spinsters en spoelers, terwijl volgens De Witte er 'vele kloeke vrouwen liever bedelen dan de kost te verdienen met werken'.

De lakenhandel kreeg nadat de Spanjaarden zich in 1577 uit Haarlem hadden terugtrokken een behoorlijke impuls. Ook de linnenweverij en blekerij tussen 1580 en 1590 expansief toe. Dankzij de komst van de vele Zuidnederlanders werd de Spaarnestad een linnencentrum van internationale allure. De welvaart in de Vijfhoek bevorderde bovendien een heel bijzondere bedrijfstak, de bloembollenhandel. Vooral door de geschikte bodem in deze streken, staat Haarlem nog steeds bekend als 'bloemenstad'. De bloeiende de handel met de uit Turkije afkomstige bol veroorzaakte als speculatieobject de eerste moderne financiële crisis, de beruchte 'tulpenmanie' van 1636-1637. Vergelijkbaar met het leeglopen van de 'internetbubbel'.

Stadsschouwburg

De Stadsschouwburg waar Jacques Brel zijn eerste Nederlandse optreden gaf.

We beginnen deze wandeling bij de Stadschouwburg, waar de bussen 50, 51, 90, 140, 175, 176 en 177 stoppen.

Ooit betaalde de Haarlemmers zelf voor hun kabelnet. Toen dat er eenmaal lag, werd het verkocht. Van dat geld liet men de Stadschouwburg restaureren. Voor de Stadsschouwburg ligt het Wilsonsplein. Een vreemde naam in de buurt vol verwijzingen naar de fabelachtige opkomst van de textielindustrie in de Vijfhoek.

Hier vestigde in 1833 de Brusselse katoenfabrikant Thomas Wilson de eerste Nederlandse textielindustrie. Hij zou nieuwe werkgelegenheid in de wat verpauperde Vijfhoek brengen en werd feestelijk binnengehaald in Haarlem, net als Prévinaire. Die zijn katoenververij uit België over bracht, en Poelman uit Gent een spinnerij en – weverij.

Wilson laat een vier verdiepingen hoge fabriek om katoen te bleken en te verven bouwen. Het hoofdgebouw van de Wilsonfabriek op het Muizenveld (nu Oranjekade) is 45 meter lang en 4 ½ meter breed. Thomas Wilsom klaagt dat veel Haarlemse arbeiders niet goed kunnen werken omdat ze ondervoed, fysiek verzwakt, analfabeet, drankzuchtig en slecht ontwikkeld zijn. Hij haalt geschoold personeel uit België om de Hollanders te leren de uit Twente aangevoerde ladingen ongebleekt en ongeverfd katoen te bewerken.

In 1837 veranderd een brand de katoenfabriek in en ruïne en bouwval. Wilson experimenteert later met een stoommachine die enige weefgetouwen (power looms) in werking zet.

Thomas Wilson gaat in 1872 failliet. Pas in 1879 komt het tot een beëindiging van het geschil tussen de gemeente Haarlem en J.W. Wilson over de sloop van de bouwval van de katoenfabriek.

Voor we het Wilsonsplein verlaten ziet u rechts de straat omhoog lopen. Hier bevind zich aan de Gedempte Raamgracht 78 Gay café Wilsons met dansvloer (tel. 023-5325854 www.wilsons.nl). Al in de vijftiger jaren bevond zich hier een homokroeg, al werd daar in die tijd nauwelijks ruchtbaarheid aan gegeven.

Lopen via de Nieuwe Raamstraat naar het Nieuwe Kerksplein. Hier werd in 1545 de middeleeuwse kerk van het Sint Annaklooster vervangen door de geheel op de in de bijbel verstrekte indicaties voor de Tempel van Salomo in Jeruzalem.

Haarlemse Tempel van Salomo

Met het einde van de Tachtigjarige Oorlog tegen de Spanjaarden in zicht waande de Haarlemse regenten zich de erfstaten van de Oud Testamentische koningen. Zoals Salomo een vrede-stempel liet bouwen nadat hij de Palestijnen had weten te verdrijven, zo gaven

de Haarlemse heersers aan Jacob van Campen de opdracht een Nieuwe tempel van Jeruzalem in de Spaarnestad te doen verrijzen. Wel diende de toren die de Vlaamse bouwmeester Lieven de Key 32 jaar eerder aan de oude gotische Sint Annakerk had gebouwd gespaard te blijven.

Jacob van Campen was van adel en groeide op in zijn geboortestad Haarlem. Als heer van stand ging hij bij wijze van tijdverdrijf schilderen. In 1614 werd hij lid van het Sint-Lucasgilde. Na een verblijf in Italië van 1617 tot 1624 keerde hij terug naar Nederland, waar hij klassieke Italiaanse architectuur combineerde met de Haarlemse baksteenbouw. Het resultaat was een bouwstijl die behalve in Nederland ook internationaal van invloed was: het Hollands classicisme.

Van Campen hield zich bij zijn reconstructie van de Tempel van Jeruzalem aan de berekeningen van de Franse hebraïcus François Vatable. Zij het dat hij in het geheim ook gebruik maakte van het werk van de Spaanse Jezuïet Juan Bautista Villalpando. Die had een zeer lijvig boekwerk, voorzien van imponerende gravures over dit Joodse heiligdom geschreven. De Nieuwe Kerk was reeds in aanbouw als de Portugees-Israëlitische rabbijn Jacob Jehuda Leon in juni 1646 tijdens de kermis op de Botermarkt hordes Haarlemmers naar zijn tent trok met een houten schaalmodel van Tempel van Jeruzalem.

Het interieur van de Nieuwe Kerk is wereldberoemd dankzij de schilderijen en tekeningen die de 17de-eeuwse Haarlemse Pieter Saenredam van de binnenzijde maakte. Binnen het oeuvre van deze kerkenschilder, die zijn hele leven lang vrijwel uitsluitend was gefascineerd door oude kerkgebouwen en ruïnes, nemen deze afbeeldingen van deze eigentijdse Tempel een unieke plaats in.

De Nieuwe Kerk van Haarlem geldt als een van de meest bijzondere gebouwen die na de reformatie zijn gebouwd in de Republiek der Nederlanden. Naast deze Tempel bouwde de Haarlemmer ook nog het Paleis op de Dam, Paleis Noordeinde en het Mauritshuis.

Jacob van Campen overleed na een lange loopbaan in 1657. Hij was nooit getrouwd geweest, maar had wel een zoon. Tijdens zijn begrafenis brak ruzie uit onder de familie, waarbij harde klappen vielen. Een aantal vechterbazen moest voor het gerecht verschijnen en de familie Van Campen werd uiteindelijk uit de adelstand ontheven.

Lopen we rechtdoor in de nog steeds Nieuwe Raamstraat geheten zijde van het Kerksplein, met de kerk links van ons. Op nummer 28 bevond zich tot aan het einde van de vorige eeuw de negotie van de familie Lucas, met Ben Lucas als laatste van verschillende generaties groentemannen. Op nummer 30 een opmerkelijk klein gebouwtje, met twee halfronde vensters links en rechts van de deur. Daarnaast is op nr. 32 de kosterij van de Kerk. Op de volgende hoek was vroeger de Paardenslager gevestigd. Met de toename van het gemotoriseerde verkeer verdween geleidelijk ook het voordelige paardenvlees en veranderde de paardenslagerij in de schoonheidssalon Body, Beauty & Balances.

Schuin tegenover de vroegere paardenslager ligt de Wijn en Kaasproeverij In het Goede Uur.

Recht tegenover de hoofdingang van de Tempel van Van Campen ligt de Kerkstraat met de buitenkant van het voormalige katholieke vrouwenklooster Sint Michiel. In 1578 werden de nonnen door de protestanten uit hun woningen verdreven. Drie jaar later gaf Prins Wilhelm van Oranje dit geroofde klooster en het omliggende terrein aan de stad Haarlem. Het kloosterhof werd door de Sint Joris Schutterij als oefenveld gebruikt. Lopen we door

de Kerkstraat en slaan we bij de Grote Houtstraat links af, dan staan we bij nummer 140 voor de ingang van het klooster, dat in 1681 door Lieven de Key werd verbouwd tot 'Heerenlogement'. De mannenherberg was geen succes, daarom werd in 1707 besloten het logement om te bouwen tot een proveniershuis. Bewoners konden zich inkopen en werden tot hun dood voorzien van kost en inwoning. Dit Proveniershuis was zeer gewild onder de rijkere Haarlemmers, er was een wachtlijst en er werden woningen in de Doelenstraat bijgekocht. Een opmerkelijke bewoner van het heerenlogement was de uit Finland afkomstige reus Daniel Cajanus. Cajanus was 2,60 meter lang en kon zijn pijp kon aansteken aan een straatlantaarn.

Cajanus

Daniel Cajanus werd in 1709 geboren aan de monding van de rivier Oulujoki in het noordwesten van Finland. In zijn geboorteplaats Oulu (Uleåborg) aan de Botnische Golf was zijn vader, die afstamde van een reuzengeslacht befaamd om zijn lichaamslengte, terwijl zijn moeder ook spectaculair lang was, evenals zijn zuster.

Teleurgesteld in de liefde vertrok Cajanus met een schip naar Holland. Lang bleef hij er niet, omdat men hem vertelde dat hij in Londen met zijn enorme lengte veel geld kon verdienen. Overal kwam men vandaan om hem voor een shilling te zien. Dit vernam ook een zekere Pitchbone, die bood tweehonderd pond aan Cajanus om hem zes maanden aan 't publiek te tonen. Zo toonde hij Cajanus onder andere aan studenten in Oxford. Hij zat dan in een klein kamertje in een grote stoel en droeg een Turks kostuum, rijk met goud gegarneerd. Wanneer men binnenkwam, verrees hij